

Odrednice roditeljskog ponašanja u vrijeme pandemije bolesti COVID-19

Sladić, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:112589>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**



Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)



Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**ODREDNICE RODITELJSKOG PONAŠANJA U VRIJEME PANDEMIJE
BOLESTI COVID-19**

Diplomski rad

Iva Sladić

Mentor: prof. dr. sc. Gordana Kuterovac Jagodić

Zagreb, 2022.

IZJAVA

Pod punom moralnom odgovornošću izjavljujem da sam ovaj rad izradio/la samostalno te da u njemu nema kopiranih, prepisanih ili preuzetih dijelova teksta tuđih radova koji nisu propisno označeni kao citati s navedenim izvorom iz kojeg su preneseni.

U Zagrebu, 8.9.2022.

Iva Sladić

SADRŽAJ

UVOD	1
<i>Dimenzije roditeljskog ponašanja i izvori razlika u njima</i>	2
<i>Doživljaj roditeljstva</i>	4
<i>Bračni odnosi kao čimbenik roditeljstva</i>	6
<i>COVID-19 pandemija kao izvor stresa u roditelja</i>	6
CILJ	8
<i>Hipoteza</i>	8
METODA.....	9
Sudionici.....	9
Mjerni instrumenti	10
Postupak	14
REZULTATI.....	15
<i>Roditeljska podrška</i>	20
<i>Restriktivna kontrola</i>	22
<i>Popustljivost</i>	24
<i>Ograničenja i smjernice za buduća istraživanja</i>	27
<i>Doprinos istraživanja</i>	29
ZAKLJUČAK.....	30
REFERENCE	31
PRILOZI	36

ODREDNICE RODITELJSKOG PONAŠANJA U VRIJEME PANDEMIJE BOLESTI COVID-19

DETERMINANTS OF PARENTAL BEHAVIOR DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Iva Sladić

Glavna premisa procesnog modela roditeljstva Jaya Belskyja (1984) je da je roditeljstvo determinirano višestrukim čimbenicima roditelja, djeteta i izvorima stresa i podrške iz socijalnog konteksta. Utvrđeno je kako stresne okolnosti poput oružanih sukoba mogu djelovati na roditeljstvo, pa je zanimljivo ispitati determinante roditeljstva u kontekstu stresa koje izaziva pandemija bolesti COVID-19. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati doprinose karakteristika roditelja, djeteta i obiteljskih i širih kontekstualnih čimbenika objašnjenju triju dimenzija roditeljstva – roditeljskoj podršci, restriktivnoj kontroli i popustljivosti mjerenima URP-29 upitnikom (Keresteš i sur., 2019). U svrhu mjerenja roditeljskih kontekstualnih stresora konstruirana su dva upitnika (*Upitnik osobnih stresora vezanih uz COVID-19 pandemiju* i *Upitnik stresora vezanih za dijete*) i ispitane njihove metrijske karakteristike. U istraživanju je sudjelovalo 538 roditelja (440 majke i 98 očeva) koji su rješavali online upitnik objavljen na društvenim mrežama. Dobiveni rezultati pokazuju kako se svaka od ispitanih dimenzija roditeljskih ponašanja može objasniti s jednim ili više prediktora iz skupina odrednica roditeljskog ponašanja prema Belskyjevu modelu. Veću roditeljsku podršku predviđaju ženski spol roditelja, veća roditeljska samoeфикаsnost, manja dob djeteta te manji broj djece. Veću restriktivnu kontrolu predviđaju manja dob roditelja i njihova manja roditeljska samoeфикаsnost i veća eksternalnost, muški spol djeteta i nezaposlenost. Na kraju, veću popustljivost predviđaju viša dob roditelja i njihova veća roditeljska eksternalnost i manja roditeljska samoeфикаsnost, veći broj stresora povezanih s djetetovim općim teškoćama, manji broj djece i manji broj stresora vezanih uz rizike i teškoće uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19. Obrazovanje roditelja i zadovoljstvo brakom nisu pridonijeli objašnjavanju roditeljskog ponašanja. Rezultati ovog istraživanja sugeriraju kako kontekst pandemije može biti povezan s roditeljskim ponašanjem te kako je važno roditeljima pružati podršku kako bi osigurali kvalitetne oblike roditeljskog ponašanja.

Ključne riječi: roditeljske i djetetove karakteristike, kontekstualni čimbenici, roditeljsko ponašanje, stresori

The main premise of the process model of parenting by Jay Belsky (1984) is that parenting is determined by multiple factors of the parent, the child and sources of stress and support from the social context. It has been established that stressful circumstances such as armed conflicts can affect parenting, so it is interesting to examine the determinants of parenting in the context of the stress caused by the COVID-19 disease pandemic. The aim of this research was to examine the contributions of the characteristics of parents, children and family and wider contextual factors to the

explanation of three dimensions of parenting - parental support, restrictive control and permissiveness measured by the URP-29 questionnaire (Keresteš et al., 2019). In order to measure parental contextual stressors, we constructed two questionnaires (Questionnaire of personal stressors related to the COVID-19 pandemic and Questionnaire of stressors related to the child) and their metric characteristics were examined. In total, 538 parents participated in the research (440 mothers and 98 fathers) who answered an online questionnaire posted on social networks. The obtained results show that each of the examined dimensions of parental behavior can be explained by one or more predictors from the groups of determinants of parental behavior according to Belsky's model. Greater parental support is predicted by the female gender of the parents, higher parental self-efficacy, younger age of the child and fewer number of children. Greater restrictive control is predicted by the younger age of the parents and their lower parental self-efficacy and greater externality, male gender of the child and unemployment. In the end, higher parental age and their greater parental externality and lower parental self-efficacy, a greater number of stressors related to the child's general difficulties, a fewer number of children and a smaller number of stressors related to the risks and difficulties caused by the COVID-19 disease pandemic are predicted to be more permissive. Parents' education and marital satisfaction did not contribute to explaining parental behavior. The results of this research suggest that the context of the pandemic may be related to parental behavior and that it is important to provide support to parents in order to ensure quality forms of parental behavior.

Keywords: parental and child characteristics, contextual factors, parental behavior, stressors

UVOD

Za razvoj pojedinca nisu važni samo biološki čimbenici, već i okolinski čimbenici te njihova složena interakcija. Među okolinskim čimbenicima se ističu čimbenici iz obiteljske okoline, posebno roditelji i njihove značajke, kao i značajke njihovog roditeljskog ponašanja i međusobnog odnosa.

Prvi koji je u psihologiji spominjao čimbenike koji utječu na razvoj pojedinca i sistematizirao ih bio je Bronfenbrenner (Ceci, 2006). On je obiteljsko okruženje smjestio u *mikrosustav* koji definira kao obrazac aktivnosti, uloga i međuljudskih odnosa koje dijete doživljava licem u lice (Härkönen, 2007). Na dijete tako izravno utječu temperament, osobnost i sustav vjerovanja njegove obitelji. Osim toga, svojim modelom mijenja dotadašnju paradigmu da je veza roditelj-dijete jednosmjerna, tj. da samo roditelj utječe na dijete, a ne obrnuto. Vezu roditelj-dijete opisuje kao dvosmjernu, tj. ne samo da roditelj utječe na dijete, već i dijete samim svojim rođenjem, a potom i svojim temperamentom, osobinama, spolom, dobi i sl., utječe na roditelja (Härkönen, 2007). Ovakvo razmišljanje preokrenulo je percepciju istraživača te se usmjeravaju na istraživanje čimbenika koji utječu na roditeljstvo.

Jedan od istaknutijih modela koji odgovara na ovo pitanje je Belskyjev *Procesni model determinanti roditeljskog ponašanja* (1984) koji je vrlo često korišten i provjeravan. Model pretpostavlja tri izvora koja utječu na roditeljstvo: porijeklo osobni psihološki resursi roditelja, djetetove individualne karakteristike te kontekstualni izvori podrške i stresa. Prvi izvor podrazumijeva čimbenike poput starosti roditelja, njihovih osobina ličnosti (npr. lokusa kontrole), vjerovanja, znanja, iskustva vlastitog roditeljstva, stupnja obrazovanja, spola i slično.

Karakteristike djeteta koje mogu utjecati na ponašanje roditelja su npr. osobine ličnosti djeteta, njegov temperament, dob i spol. Posljednji izvor utjecaja na roditeljstvo sastoji se od socijalnog konteksta u kojem se roditeljstvo odvija (npr. kultura, prihodi) te količine podrške koju roditelj percipira da dobiva od svoje okoline (partnera/ice, njihovih roditelja, škole, kolega, itd.). S obzirom da partneri dijele brigu oko djeteta,

njihov je odnos jedan od najvažnijih obiteljskih kontekstualnih čimbenika koji utječe na roditeljstvo. Dijete, otac i majka su povezani gustom mrežom međuodnosa i međudjelovanjem pa samo rođenje djeteta, a potom i njegove karakteristike, utječu i na odnose roditelja međusobno, koji potom na određen način utječu na dijete (Čudina-Obradović i Obradović, 2002). Martin i Colbert (1997) su navedeni model upotpunili navodeći kako su varijable strukture obitelji (broj članova obitelji, broj djece u obitelji, njihov redoslijed rođenja i dobna razlika te prisutnost jednog ili oba roditelja) te kulturalni čimbenici također jako značajni u kontekstu roditeljstva. Utvrđeno je kako krizne okolnosti (npr. rat) značajno utječu na roditeljsko ponašanje (npr. Eltanamly i sur., 2021; Kuterovac Jagodić, 2015), pa je legitimno zapitati se i kako su kontekstualni čimbenici stresa koji su rezultat pandemije COVID-19 bolesti povezani s kvalitetom roditeljstva.

Dimenzije roditeljskog ponašanja i izvori razlika u njima

Istraživanja pokazuju kako su odnos roditelja i djeteta te kvaliteta roditeljskog ponašanja najutjecajnije determinante razvoja djeteta (Holden, 2007). Premda se u istraživanju roditeljskog ponašanja proučavaju njegove različite dimenzije i karakteristike, najčešće se promatraju dvije dimenzije: emocionalnost i kontrola (Darling i Steinberg, 1993).

Dimenzija emocionalnosti je bipolarna dimenzija koja na jednom kraju uključuje emociju ljubavi, brige, zainteresiranosti za dijete i privrženost prema djetetu, dok je na drugom kraju emocionalna hladnoća, koju karakterizira roditeljstvo u kojem se dijete zanemaruje odbacuje, kritizira i kažnjava (Klarin i Đerđa, 2014). Emocionalno topli roditelji podržavaju dijete, jasno i argumentirano iskazuju svoja očekivanja, pokazuju pohvalama i ohrabivanjem, dok emocionalno hladni roditelji iskazuju ljutnju, nerazumijevanje, kritiziraju dijete, kažnjavaju ga te pred njega postavljaju visoka očekivanja.

Dimenzija kontrole odnosi se na postupke koje roditelji koriste kako bi modificirali ponašanje djeteta te na očekivanja i standarde ponašanja koja se postavljaju pred dijete, pri čemu se razlikuju psihološka i bihevioralna kontrola (Darling i Steinberg, 1993). Psihološka kontrola odnosi se na težnju roditelja da kontrolira psihološki i emocionalni svijet djeteta, često mu ne dopuštajući da samostalno rješava probleme, nastojeći izazvati osjećaj krivnje, dajući mu previše pažnje ili mu je pak uskraćuju. S druge strane, bihevioralna kontrola se odnosi na ponašanja kojima roditelj želi kontrolirati ili mijenjati djetetovo ponašanje, određivanjem granica i pravila ponašanja te kažnjavanjem u slučaju njihovog kršenja (Barber, 1996).

Mnoga istraživanja ukazuju na razliku između majki i očeva u iskazivanju različitih oblika ponašanja prema djeci. Tako se majke češće procjenjuju emocionalno toplijima i više podržavajućima nego očevi (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2006; Macuka, 2015). Što se tiče kontrole, majke se češće povezuju s ponašanjima psihološke kontrole, dok se očeve povezuje s ponašanjima bihevioralne kontrole (Vujica, 2019). Nadalje, roditelji pokazuju više emocionalnosti prema mlađoj djeci, a daju više autonomije starijoj djeci (Van Holland i sur., 2018). Obrazovanje roditelja se također pokazalo povezano s roditeljskim ponašanjem, tako da obrazovaniji roditelji daju više autonomije djeci te ih manje kažnjavaju (Vojnić Hajduk, 2010). Pronađena je i povezanost dobi roditelja s bihevioralnom kontrolom, tj. što su roditelji stariji, to manje prakticiraju restriktivnu kontrolu (Vojnić Hajduk, 2010). Rezultati o utjecaju spola djeteta nisu jednoznačni. Dok Holland i sur. (2018) nisu utvrdili razlike u ponašanju roditelja s obzirom na spol djeteta, Macuka (2010) je pokazala kako u Hrvatskoj očevi pokazuju više emocionalnosti prema sinovima nego kćerima, a neka istraživanja pokazuju kako su roditelji više prihvaćajući prema kćerima, a kontrolirajući prema sinovima (Keresteš, 2001; Đenita i Indira, 2013). Što se tiče popustljivosti roditelja, prediktori u istraživanjima često ne objašnjavaju značajni postotak varijance roditeljske popustljivosti (Sočo i Keresteš, 2011; Štironja Borić i sur., 2011). Povezanost popustljivosti s dobi roditelja je pronadna u istraživanju Sočo i Keresteš (2011) i to tako da su starije majke bile popustljivije prema djeci od mlađih majki.

U Hrvatskoj su se temom roditeljskog ponašanja bavile Keresteš i sur. (2012.) koje su prepoznale potrebu za kulturološko osjetljivom operacionalizacijom konstrukta roditeljskog ponašanja. U svom radu su, umjesto emocionalnosti i kontrole, kao konstrukte utvrdile roditeljsku podršku, restriktivnu kontrolu te popustljivost. Roditeljska podrška obuhvaća aspekte Emocionalnosti (Toplinu i Autonomiju) te Bihevioralne kontrole (Roditeljsko znanje i Induktivno rezoniranje). Psihološka kontrola se podudara s dimenzijom Restriktivne kontrole koja obuhvaća ponašanja Intruzivnosti i Kažnjavanja, dok dimenzija Popustljivosti obuhvaća mali dio Bihevioralne kontrole.

U našem istraživanju ćemo ispitati roditeljsko ponašanje kroz dimenzije koje su potvrđene u prethodno navedenim istraživanjima u Hrvatskoj.

Doživljaj roditeljstva

Martin i Colbert (1997) u dopuni *Procesnog modela determinanti roditeljskog ponašanja* naveli su kako, osim izvora roditeljstva koje je naveo Belsky (1984), na roditeljska ponašanja također utječu i roditeljska uvjerenja i doživljaj njihova roditeljstva. Mnogim roditeljima je roditeljska uloga najvažnija uloga. Sočo i Keresteš (2011) pokazali su kako je i majkama i očevima djece od 3 do 16 godina starosti roditeljska uloga važnija od poslovne. Nadalje, roditeljska uloga je ujedno i intelektualno, emocionalno i psihički najzahtjevnija uloga koju imaju odrasle osobe (Coleman i Karraker, 2009). Ona od njih zahtijeva organizaciju vremena i energije, kako bi svoje zadatke mogli uskladiti s potrebama obitelji, izravnu brigu za dijete te emocionalnu i podršku i ljubav koju treba dati djetetu i ostalim članovima obitelji. Način na koji roditelji doživljavaju svoje roditeljstvo će utjecati i na njihovu motivaciju za bavljenje djetetom te na odnos s njime (Pećnik i Tokić, 2011), kao i na mentalno zdravlje roditelja i djetetov razvoj (Albanese, Russo i Geller, 2019) zbog čega je, u istraživanju roditeljskog ponašanja, važno ispitati i ovu determinantu.

U psihologiji konstrukt doživljaja roditeljstva ili samo-percepcije roditeljstva obuhvaća konstrukte poput roditeljske samoefikasnosti, lokusa kontrole roditelja,

doživljaja zahtjevnosti, zadovoljstva i važnosti roditeljstvom, stavova i uvjerenja o djeci i roditeljstvu, roditeljskih meta-emocija i meta-roditeljstva te doživljaja ravnoteže između roditeljske uloge i drugih uloga (Keresteš i Brković, 2014). Ovaj će se rad usmjeriti na dva specifična konstrukta koja se istražuju u području doživljaja roditeljstva, a to su roditeljska samoefikasnost i roditeljski lokus kontrole.

Roditeljska samoefikasnost ili samoučinkovitost se odnosi na individualna uvjerenja koja roditelji imaju o svojim roditeljskim sposobnostima (Meunir i sur., 2010). Uvjerenja o samoefikasnosti određuju kako se roditelj osjeća, razmišlja pa čak i ponaša (Bandura, 2001). Roditelji koji se procjenjuju kao učinkoviti, vjerojatnije će biti zadovoljniji svojim roditeljstvom od onih koji se ne procjenjuju takvima. Majke koje su bile zadovoljnije svojim roditeljstvom više prihvaćaju dijete (bezuvjetno ga prihvaćaju i toplije su prema njemu) te na bolje načine rješavaju sukobe s njim (Reić Ercegovac i sur., 2013). Isto pokazuje istraživanje doživljaja roditeljstva adolescenata i kvalitete odnosa roditelj-dijete (Pećnik i Tokić, 2011). Nadalje, roditelji s većim osjećajem zadovoljstva roditeljstvom bolje komuniciraju s djecom (Bandura i sur., 2011), imaju bolji odnos s djecom (Taylor, 2006) i osjetljiviji su na potrebe djeteta (Montgomery, 2008). Također, istraživanja pokazuju veću majčinu (Leivent, 2007) i očevu (Lemmons, 2017) uključenost u odgoj kod roditelja s većim stupnjem zadovoljstva roditeljstvom.

Drugi konstrukt koji može opisati doživljaj roditeljstva je roditeljski lokus kontrole. Općenito, lokus kontrole prvi je definirao J.B. Rotter (1996) kao sklonost osobe da događaje pripisuje vanjskim (eksternalnim) ili osobnim (internalnim) faktorima. Osoba koja vjeruje da je ishod uvjetovan vlastitim ponašanjem ima internalni lokus kontrole, dok osoba s eksternalnim lokusom kontrole ishode događaja većinom pripisuje vanjskim faktorima, poput sreće, prilike ili utjecaja drugih ljudi. Keresteš i Brković (2014) su definirale roditeljski lokus kontrole kao generalizirano očekivanje roditelja o mjestu kontrole potkrepljenja, pri čemu su očekivanja usmjerena na ishode roditeljstva. Roditelji koji imaju eksternalni lokus kontrole (roditeljska eksternalnost) vjeruju da roditelj ima malo utjecaja na djetetovo ponašanje i razvojne ishode, dok roditelji koji imaju internalni lokus kontrole (roditeljska internalnost) smatraju kako

moгу utjecati na djetetovo ponašanje i razvojne ishode. U istraživanjima se roditeljski lokus kontrole često povezuje s različitim aspektima djetetova ponašanja ili s drugim varijablama roditeljskog funkcioniranja, najčešće stresom. Majke koje imaju djecu s ponašajnim problemima izvještavaju o većoj količini stresa te većoj eksternalnosti od majki koje nemaju djecu s ponašajnim poteškoćama (Mauton i Tuma, 2010). U nekim je istraživanjima potvrđeno kako je veća razina internalnog lokusa kontrole povezana s manjim roditeljskim stresom kod majki (Hassal, Rose i McDonald, 2005).

Bračni odnosi kao čimbenik roditeljstva

Odnos s partnerom jedan je od čimbenika koji su povezani s roditeljskim ponašanjem (Belsky, 1984). Konkretno, Belsky (1984) u *Procesnom modelu roditeljstva* navodi kako je partner jedan od najvećih izvora podrške jer uključuje emocionalno i interpersonalno prihvaćanje, dobivanje informacija i savjeta te pomoć oko rutinskih zadataka. Kvaliteta partnerskog odnosa važna je jer osjećaj podrške i prihvaćanja dovodi do zadovoljstva odnosom ili brakom. Zadovoljstvo brakom definira se kao subjektivan pogled svakog partnera na bračnu vezu (King, 2016) te, premda nije objektivni pokazatelj karakteristika partnera i procesa u braku, dobar je pokazatelj kako se osoba osjeća u njemu. Roditelji koji su zadovoljniji svojim brakom, skloniji su ulaganju u odnose s djecom, više su posvećeni odgoju, više podržavaju djecu i topliji su prema njima (Grych, 2002; Pedro i sur., 2012). Također, istraživanja pokazuju kako zadovoljstvo brakom utječe i na negativne aspekte roditeljstva. Chumakov i Chumakova (2019) su u svom istraživanju zaključili kako osobe koje su zadovoljnije brakom rjeđe kažnjavaju svoju djecu te su manje autoritarni, a Pećnik i Tokić (2011) su potvrdili kako majke koje su zadovoljnije brakom manje tjelesno kažnjavaju djecu i manje viču na njih. Također, istraživanja pokazuju kako je veći stupanj konflikta u braku povezan s emocionalnom hladnoćom i češćom ljutnjom prema djeci (Grych, 2002).

COVID-19 pandemija kao izvor stresa u roditelja

Godine 2020. i 2021. su bile obilježene pandemijom koronavirusa (SARS-cov-2). Ovaj virus uzrokuje COVID-19, respiratornu bolest koja može završiti fatalno. Budući da se virus brzo prenosi i širi, a kapaciteti bolnica nisu opremljeni za tako velik

broj slučajeva koji se pojavljuje, mnoge države, uključujući Republiku Hrvatsku, su uvele brojne promjene u svakodnevnom funkcioniranju. Tijekom 2020. i 2021. život ljudi se u mnogočemu promijenio. Svakodnevno su se u medijima objavljivale nove informacije o broju zaraženih i umrlih. Nošenje maski je postalo svakodnevno i obavezno u zatvorenim prostorima, ugostiteljski objekti bili su zatvarani, a čak su se povremeno zatvarale i granice među državama. Zabranjena su bila i veća okupljanja ljudi, bilo u njihovim domovima ili na javnim mjestima. Broj nezaposlenih se od 2019. do 2020. povećao za 17,4% (HZZ, 2021). Gubitak posla u pandemiji te smanjivanje prihoda povezani su s višim razinama teških i vrlo teških fizičkih napada na djecu, ali i nižim razinama psihološke agresivnosti (Wongai, 2021). Što se tiče obrazovnog sustava, školovanje se organiziralo na online način. Osim toga, sve izvannastavne aktivnosti su također bile ukinute. Dodatne teškoće bile su s čuvanjem djece (osobito onih u nižim razredima) te savladavanjem gradiva što je novi način školovanja zahtijevao. Nadalje, mnogi roditelji su također počeli raditi od kuće, pri čemu su nekima distrakcije u vlastitom domu ometale rad. Dostupnost socijalne i stručne podrške koju su roditelji dobivali u školi (psiholog, razgovor s učiteljicom ili nekim drugim članom stručne službe) je bila ograničenija nego do sad. Sve ove promjene i informacije snažno su utjecale na roditeljstvo i odnos roditelj-dijete.

Keresteš i sur. (2020) su ispitali oko 400 roditelja kako se osjećaju za vrijeme pandemije. Prosječna dob roditelja u ovom istraživanju je 44 godine, dok su čak 90,8% uzorka sačinjavale žene. Većina njih (82,6%) su živjeli u braku ili partnerskoj vezi, većina ih je bila visokoobrazovana (77,6%) i zaposlena (77,5). Nešto više od trećine roditelja navodi da u pandemiji imaju povišene razine anksioznosti i depresivnosti, ali i procjenjuju da je teže biti roditelj nego prije pandemije. Nadalje, roditelji su se u ovome istraživanju procijenili samoefikasnijima u roditeljstvu nego prije pandemije te su navodili kako su njihova djeca u pandemiji stekla i neke nove vještine. S druge strane, Višnjic-Jevtić i Visković (2021) su na uzorku od 1045 roditelja predškolske djece 2020. godine istraživale percepciju roditelja o kvaliteti roditeljstva te povezanost njihovih ponašanja sa statusom roditelja. Roditelji su procjenjivali svoje aktivnosti s djecom. Utvrđeno je kako je roditeljstvo u pandemiji procjenjivano uglavnom pozitivno, no

postojale su razlike s obzirom na radno mjesto roditelja pa su tako roditelji koji su radili od kuće te na visoko rizičnim poslovima efekt radnog mjesta na roditeljstvo procjenjivali važnijima u odnosu na ostatak roditelja. Nadalje, pozitivna roditeljska ponašanja za vrijeme pandemije, a posebno pokazivanje empatije bili su povezani s nižim rizikom od ponašanja zlostavljanja dok su ponašanja zlostavljanja bila povezana s duljim „gledanjem u ekran“ djece, lošijim mentalnim zdravljem majke te postojanjem obiteljskog nasilja (Yamaoka i sur., 2021). S druge strane, Brown i suradnici (2020) u svom istraživanju navode kako kumulativni stresori povezani s COVID-19 nisu značajno povezani s povećanim rizikom od potencijalnog zlostavljanja djece. Zaključno, kako bi se stekla potpunija slika o roditeljskim ponašanjima nakon gotovo dvogodišnjeg trajanja krize pandemije COVID-19, uočena je potreba za dodatnom provjerom ne samo osobina roditelja i djece kao determinanti roditeljstva nego i izvora stresa vezanih uz pandemiju.

CILJ

Budući da se rad temelji na Procesnom modelu determinanti roditeljskog ponašanja (Belsky, 1984), cilj ovog istraživanja je provjeriti kako karakteristike djeteta (dob, spol i stresori vezani uz dijete), kontekstualni izvori stresa i podrške (radni status roditelja, broj djece, zadovoljstvo brakom te životni i COVID stresori roditelja) i karakteristika roditelja (dob, spol, stupanj obrazovanja i roditeljska samoefikasnost) doprinose objašnjavanju triju dimenzija roditeljskog ponašanja – roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti tijekom pandemije COVID-a. U tu svrhu, cilj ovog rada je vidjeti kako karakteristike roditelja, djeteta te kontekstualni čimbenici iz Procesnog modela (1984) doprinose roditeljskom ponašanju u vrijeme pandemije bolesti COVID-19.

Hipoteza

Uzimajući u obzir Belskyjev procesni model, pretpostavljamo da će sve tri kategorije odrednica roditeljstva sadržavati značajne prediktore svakog od tri aspekta roditeljskog ponašanja.

Roditeljska veća podrška djetetu će biti povezana sa ženskim spolom roditelja, većom roditeljskom samoeфикасноšću kao aspektom kompetentnosti, višim obrazovanjem roditelja i njihovim većim zadovoljstvom brakom te nižom dobi njihova djeteta.

Veća roditeljska restriktivna kontrola biti će povezana uz višu roditeljsku eksternalnost kao aspekt kompetentnosti, uz niže obrazovanje roditelja, manje roditeljsko zadovoljstvo brakom te uz veći broj stresora roditelja vezanih uz dijete.

O dimenziji popustljivosti nismo uspjeli pronaći puno podataka na temelju kojih bismo mogli postaviti hipoteze stoga ćemo jedino pretpostaviti kako će veća roditeljska popustljivost biti pozitivno povezana s višom dobi roditelja.

Budući da nismo pronašli podatke o utjecaju internalnosti na roditeljsko ponašanje, odlučili smo imati eksploratornu hipotezu, što znači da ju nećemo unaprijed odrediti, već ćemo ju u ovom istraživanju utvrditi.

METODA

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 538 roditelja od čega 440 (81.8%) majki i 98 (18.2%) očeva. Prosječna dob sudionika bila je 41 godina ($M= 40.86$, $SD= 5.675$). Najveći broj roditelja ima dvoje djece ($N= 235$), dok je prosjek broja djece 2.6 ($M= 2.59$, $SD= 1.05$). Što se tiče najvišeg stupnja obrazovanja, najmanji broj sudionika ima završenu osnovnu školu (1.9%) i poslijediplomski studij (6.9%). Srednju školu ima završeno njih 36.4%, preddiplomski studij/ višu stručnu spremu 13.6% dok najveći broj sudionika (41.3%) ima završen diplomski studij/ visoku stručnu spremu. Od svih roditelja, njih 14.7% je nezaposleno, u mirovini ili imaju status roditelja odgajatelja. Svi ostali su zaposleni (85.3%).

Roditelji su u ovom istraživanju procjenjivali svoje roditeljsko ponašanje prema jednom svom djetetu osnovnoškolske dobi: njih 48.9% prema kćerima, a 51.1% prema

sinovima. Ukoliko su roditelji imali više djece osnovnoškolske dobi, upućeni su da svoje odgovore temelje na najstarijem od njih. Prosječna dob djece sudionika bila je 11 godina ($M= 10.85$, $SD= 2.57$), a raspon dobi od 6 do 15 godina.

Mjerni instrumenti

Skala zadovoljstva brakom (Brkljačić, Glavak Tkalić, Lučić, Sučić i Kaliterna Lipovčan, 2019.)

Skala se sastoji od devet čestica, od kojih jedna ispituje opće zadovoljstvo brakom, a osam zadovoljstvo specifičnim domenama bračne veze (komunikaciju, uzajamno poštovanje stavova i vrijednosti, zajedničke aktivnosti, podrška i razumijevanje među partnerima, raspodjela dužnosti i odgovornosti, intimnost, stavova prema novcu i materijalnim dobrima) (primjer čestice: *U Vašem braku ili vezi koliko ste zadovoljni sa zajedničkim aktivnostima?*). Roditelji su odgovarali na skali od 0 do 10 pri čemu 0 znači „potpuno nezadovoljan/ nezadovoljna“, a 10 „potpuno zadovoljan/ zadovoljna“. Ukupni rezultat na skali se formira kao prosjek odgovora cijele skale, dok se zadovoljstvo određenim aspektom braka gleda kao pojedinačni odgovor na određenoj čestici. Veći rezultat ukazuje na veće zadovoljstvo brakom.

Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije izražena indeksom Cronbachov alfa za cijelu skalu u ovom istraživanju iznosi 0.96.

Skala roditeljske kompetentnosti (Keresteš i Kuterovac Jagodić, 2011.)

Roditeljsku samoefikasnost i lokus kontrole ispitali smo Skalom roditeljske kompetentnosti (Keresteš i Kuterovac Jagodić, 2011) koja se sastoji od 12 čestica u kojima se od sudionika traži da procijene koliko se slažu s iznesenim tvrdnjama o roditeljstvu na skali od 1 do 4 (1 označava „Uopće se ne slažem“, a 4 „Potpuno se slažem“). Skala se sastoji od 3 subskale. Subskala *Roditeljske samoefikasnosti* obuhvaća 5 čestica (primjer: „*Ja sam osoba koja najbolje razumije što muči moje dijete.*“), subskala *Roditeljskog internalnog lokusa kontrole* 3 čestice (primjer: „*Ne postoje dobra i loša djeca, samo dobri i loši roditelji.*“) i subskala *Roditeljskog eksternalnog lokusa*

kontrole 4 čestice (primjer: „*Vjerujem da djetetova urođena narav više određuje kakva će osoba ono postati nego način na koji ga odgajam.*“). Rezultat za svaku subskalu računa se kao prosjek procjena na pripadajućim česticama. Veći rezultat na skalama upućuje na veću izraženost roditeljske samoefikasnosti odnosno veći internalni ili eksternalni roditeljski lokus kontrole.

Cronbachovi α koeficijentu ovom istraživanju za subskalu roditeljske samoefikasnosti iznosi 0.72, za subskalu roditeljskog internalnog lokusa kontrole 0.68, a za subskalu roditeljskog eksternalnog lokusa kontrole 0.67.

Upitnik stresora vezanih uz pandemiju bolesti COVID-19

Upitnik je konstruiran za potrebe ovog diplomskog rada. Za inicijalnu verziju upitnika smo osmislili 15 čestica na kojima su sudionici izvještavali jesu li doživjeli pojedine stresore povezane s pandemijom bolesti COVID-19 i, ako jesu, u kojoj mjeri su im navedena iskustva bila stresna. Odgovarali su na skali od 5 stupnjeva (0- nisam doživio/la situaciju, 1-uopće nije stresno, 2- malo stresno, 3- dosta stresno, 4- jako stresno).

Faktorska analiza provedena je metodom glavnih komponenta uz Varimax rotaciju i uz Scree test. Rezultati su prikazani u Prilogu 1. Ekstrahirano je 5 značajnih faktora prema Kaiser-Guttmanovom kriteriju koji objašnjavaju 55,56% varijance kriterija. Detaljnijim uvidom se vidi kako tri od pet značajnih faktora imaju vrijednost višu od 1.5, a jedan čak iznad 2.5 prema Kaiser-Guttman kriteriju. Temeljem Scree testa (Prilog 2) je ponovno napravljena faktorska analiza uz ograničenje na dva odnosno tri faktora s Varimax rotacijom. Premda rješenje s tri faktora objašnjava više zajedničke varijance (40.24%) nego rješenje s dva faktora (29.68%) pouzdanost formiranih faktora veća je u slučaju dvofaktorskog rješenja uz isključene čestice 8 (*Zbog pandemije COVID-19 radim u otežanim uvjetima od kuće*) i 13 (*Naš obiteljski dom teže je oštećen u potresu tijekom COVID-19 epidemije*). Rezultate analize glavnih komponenta s preostalih 13 čestica uz zadana dva faktora i Varimax rotaciju su prikazani u Prilogu 3

kao i koeficijenti pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) pojedinih faktora.

Tako dobiveni faktori objašnjavaju 33,38% ukupne varijance doživljenih stresora, a nazvani su *Osobna i obiteljska iskustva s bolesti virusa COVID-19* (čestice 1, 2, 9, 10, 11, Cronbach alpha = .58) i *Rizici i teškoće uzokovane pandemijom bolesti COVID-19* (čestice 3, 4, 5, 6, 7, 12, 14, 15, Cronbach alpha = .63). Njihove pouzdanosti su niže, a skraćivanjem upitnika pouzdanost bi se dodatno smanjila. S obzirom na raznolikost uključenih stresnih iskustava, ovakva pouzdanost je prihvatljiva. Rezultati su formirani kao prosječne vrijednosti za faktor odgovarajućih čestica. Prikaz čestica Upitnika osobnih stresora vezanih uz bolest COVID-19 i njihove podjele po faktorima su prikazani u Prilogu 3.

Upitnik stresora vezanih uz dijete doživljenih tijekom pandemije COVID-19

Ovaj upitnik također je konstruiran za potrebe ovog rada. Upitnik uključuje 10 čestica u kojima sudionici procjenjuju koliko su stresora povezanih s djetetovim svakodnevnim funkcioniranjem i funkcioniranjem u situaciji pandemije doživjeli te u kojoj mjeri su im oni bili stresni. Odgovore su davali na skali od 5 stupnjeva (0-nisam doživio/la situaciju, 1- uopće nije stresno, 2-malo stresno, 3-dosta stresno, 4-jako stresno).

Analizom glavnih komponenata uz Varimax rotaciju prema Kaiser-Guttmanovom kriteriju utvrđena su 3 faktora, no kako je karakteristični korijen trećeg faktora bio tek malo iznad 1 (karakteristični korijen= 1,02), provedena je analiza uz zadana dva faktora. Dobivena dva faktora ukupno objašnjavaju 51.4% varijance rezultata. Varimax rotacije i koeficijenti pouzdanosti dimenzija su prikazani u Prilogu 4.

Prvi je faktor nazvan *Djetetove opće teškoće* (čestice 4,6,7,8,9,10) i pouzdanost mu je 0.74 (primjer čestice: „*Moje dijete ima emocionalnih teškoća (povučeno je, sramežljivo, osjetljivo)*“). Drugi je faktor nazvan *Djetetovi rizici i teškoće*

vezani uz pandemiju bolesti COVID-19 (čestice 1,2,3,5) i pouzdanost mu iznosi 0.76 (primjer čestice: „*Moje dijete teško podnosi mjere zaštite nametnute zbog COVID-19 epidemije*“). Rezultati su formirani kao prosječne vrijednosti navedenih čestica. Prikaz čestica Upitnika stresora vezanih uz dijete i njihove podjele po faktorima prikazani su u Prilogu 4.

Upitnik sociodemografskih podataka

U svrhu prikupljanja sociodemografskih podataka o roditeljima i djeci, izrađen je upitnik kojim su utvrđeni dob i spol roditelja, najviši završeni stupanj obrazovanja, radni i bračni status, broj djece te za svako dijete spol i dob.

Upitnik roditeljskog ponašanja (URP- 29; Keresteš, Brković, Kuterovac Jagodić i Greblo, 2012.)

Upitnik se sastoji od 29 čestica u kojima se od sudionika roditelja traži da procijene točnost tvrdnji koje opisuju njihov odnos prema djeci, postavljanju pravila, komunikaciji i sl.

Tablica 1

Prikaz dimenzija i subskala Skale roditeljske kompetentnosti s primjerom čestice za svaku subskalu te Cronbachovim alfa koeficijentima za svaku dimenziju i subskalu (N=538).

Dimenzije	Cronbach alfa dimenzija	Subskale	Broj čestica	Primjer čestice	Cronbach alfa subskala
Roditeljska podrška	.83	Toplina	4	<i>Poklanjam svom djetetu puno pažnje.</i>	.73
		Autonomija	4	<i>Uvažavam i poštujem svoje dijete kao osobu.</i>	.68
		Roditeljsko znanje	4	<i>Uvijek znam gdje je moje dijete.</i>	.65
		Induktivno rezoniranje	5	<i>Objašnjavam djetetu razloge za postojanje pravila.</i>	.65
Restriktivna kontrola	.74	Intruzivnost	4	<i>Previše ispitujem svoje dijete o svemu.</i>	.63
		Kažnjavanje	5	<i>Vičem kad se dijete loše ponaša.</i>	.68
Popustljivost	.69	Popustljivost	3	<i>Dijete me lako nagovori na ono štoželi.</i>	.69

Odgovore daju na ljestvici od 1 (znači potpuno neslaganje) do 4 (potpuno slaganje). Ukupni rezultati na dimenzijama i subskalama formiraju se kao prosjeci na odgovarajućim skalama. Veći rezultat ukazuje na veću izraženost odgovarajuće dimenzije roditeljskog ponašanja. Rezultati se mogu izraziti na 3 globalne dimenzije, ali i na 7 subskala. U Tablici 1 su prikazane dimenzije i subskale upitnika s primjerom čestice te Cronbachovim alfa koeficijentima dimenzija i subskala.

Postupak

Prikupljanje podataka je provedeno od kraja siječnja do kraja veljače 2021. godine, a podatci su prikupljeni online metodom, putem LimeSurvey platforme. Poveznica na upitnik podijeljena je za roditelje u relevantnim Facebook grupama (*Roditelji*, *Mamine tajne anonimne i javne*, *RODA- Roditelji u akciji*), preko osobnih Facebook profila, te preko Whatsapp profila autorice. Objave su uključivale poziv na istraživanje koji je sadržavao temu istraživanja, uvjet za ispunjavanje upitnika (roditelj osnovnoškolskog djeteta) te napomenu da je istraživanje anonimno i etički regulirano. Ulaskom na poveznicu istraživanja, a prije popunjavanja upitnika, sudionici su bili obaviješteni još jednom o svrsi istraživanja, anonimnosti upitnika, mogućnosti odustajanja u svakom trenutku, o načinu korištenja podataka, te duljini trajanja ispunjavanja upitnika. Također je bila navedena e-mail adresa studentice koja provodi istraživanje kako bi joj se mogli javiti za dodatna pitanja i informacije. Pritiskom na tipku „*Sljedeće*“ sudionici su potvrdili da su razumjeli sve navedene informacije te time davali svoj obaviješteni pristanak za sudjelovanje u istraživanju.

Rezultati su obrađeni u statističkom programu IBM SPSS Statistics 26.0. Istraživanju je ukupno pristupilo 1002 ispitanika, od kojih je njih 464 (46%) nevažećih od kojih njih 435 nije ispunilo upitnik do kraja (94%) , a njih 29 (6%) ili nisu imali partnera/partnericu ili su im nedostajali odgovori na pitanja iz određenih upitnika zbog čega je bilo nemoguće izračunati krajnju vrijednost na ispitanim skalama. Važeće podatke imalo je 538 ispitanika (54%) osim 20 ispitanika kojima je nedostajao podatak o spolu djeteta za koje smo procijenili da je poželjno uključiti ih u analize zbog informacija o svim ostalim ispitivanim karakteristikama.

REZULTATI

Prije same obrade podataka, provjerili smo kako izgledaju distribucije varijabli na prikupljenom uzorku.

Tablica 2

Osnovni deskriptivni podatci korištenih mjernih instrumenata (N=538).

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i> (<i>Min_i</i>)	<i>Max</i> (<i>Max_i</i>)	<i>Asimetričnost</i>	<i>Kurtičnost</i>
<i>Skala zadovoljstva brakom</i>						
Zadovoljstvo brakom	7.79	2.06	0.11 (0)	10.00 (10)	-1.5*	1.86*
<i>Skala roditeljske kompetentnosti (subskale)</i>						
Roditeljska samoeфикаsnost	3.14	0.40	1.60 (1)	4.00 (4)	-0.02	0.36
Roditeljska internalnost	2.7	0.62	1.00 (1)	4.00 (4)	-0.35	0.26
Roditeljska eksternalnost	2.14	0.56	1.00 (1)	4.00 (4)	0.37	0.06
<i>URP-29 (dimenzije)</i>						
Popustljivost	2.33	0.63	1.00 (1)	4.00 (4)	-0.21	-0.4
Roditeljska podrška	3.67	0.28	2.53 (1)	4.00 (4)	-1.36*	2.04*
Restriktivna kontrola	2.2	0.51	1.11 (1)	3.56 (4)	0.1	-0.7
<i>Upitnik osobnih stresora vezanih uz bolest COVID-19 (subskale)</i>						
Osobna i obiteljska iskustva s bolesti COVID-19	0.38	0.54	0.00 (0)	3.60 (4)	2.07*	6.38*
Rizici i teškoće uzokovane pandemijom bolesti COVID-19	0.85	0.64	0.00 (0)	3.25 (4)	0.9	0.95
<i>Upitnik stresora vezanih uz dijete (subskale)</i>						
Djetetove opće teškoće	0.78	0.74	0.00 (0)	4.00 (4)	1.18*	1.41*
Djetetovi rizici i teškoće vezani uz pandemiju bolesti COVID-19	1.05	1.03	0.00 (0)	4.00 (4)	1.02*	0.14

Legenda : *- vrijednosti koje odstupaju od vrijednosti normalne distribucije
Min_i - teorijska vrijednost minimuma; *Max_i* - teorijska vrijednost maksimuma

Rezultati te provjere prikazani su u Tablici 2 te se uočava kako rezultatima nekim varijablama odstupaju od normalne distribucije. Međutim, zbog vrijednosti koeficijenata kurtičnosti (manji od +/- 10), koeficijenata asimetričnosti (manji od +/- 3) te velikog uzorka na kojima su ove mjere dobivene ($N=538$), odlučili smo koristiti parametrijske statističke postupke (Kline, 2005; Kim, 2013).

U odnosu na prosječne teorijske vrijednosti, tj. srednje vrijednosti skale odgovaranja, moguće je zaključiti da su sudionici zadovoljni brakom/ dugoročnom vezom te da imaju malo osobnih stresora i stresora vezanih uz dijete prisutnih u razdoblju rješavanja upitnika (tj. za vrijeme COVID-a). Ispitani roditelji su imali niže vrijednosti na skali roditeljske podrške od prosječnih rezultata, ali su na dimenziji popustljivosti i restriktivne kontrole, kao i na dimenzijama roditeljskog doživljavanja izvijestili o vrijednostima koje su usporedive s prosječnim teorijskim vrijednostima.

Objašnjenje roditeljskog ponašanja na temelju karakteristika roditelja i djeteta te kontekstualnih čimbenika stresa

Prije provođenja regresijske analize provjerena je povezanost svih potencijalnih prediktora s dimenzijama roditeljskog ponašanja. U Tablici 3 su prikazani Pearsonovi koeficijenti korelacije između različitih kriterijskih varijabli i rezultata dobivenih na upitnicima dimenzija roditeljskog ponašanja.

Uvidom u Tablicu 3 vidljivo je kako stupanj obrazovanja, roditeljska internalnost i osobna i obiteljska iskustva s bolesti COVID-19 nisu u korelaciji s niti jednim od kriterija dok su ostali potencijalni prediktori u korelaciji s barem jednim kriterijem.

Tablica 3

Koeficijenti korelacije između rezultata dimenzija roditeljstva upitnika URP-29 i sociodemografskih varijabli, rezultata Upitnika zadovoljstva brakom, subskala Upitnika roditeljske kompetentnosti, faktora Upitnika osobnih stresora vezanih uz bolest COVID-19 i faktora Upitnika stresora vezanih uz dijete (N=538)

	Roditeljsko ponašanje		
	Roditeljska podrška	Restriktivna kontrola	Popustljivost
<i>Karakteristike roditelja</i>			
Dob roditelja	-.09*	-.1*	.09*
Spol roditelja	-.28**	-.08	-.01
Stupanj obrazovanja	-.01	-.05	-.06
Roditeljska samoefikasnost	.44**	-.2**	-.15**
Roditeljska internalnost	.05	.01	.02
Roditeljska eksternalnost	.06	.3**	.24**
<i>Karakteristike djeteta</i>			
Spol djeteta	-.06	.1*	.01
Dob djeteta	-.17**	-.03	.05
Djetetovi rizici i teškoće vezane uz pandemiju bolesti COVID-19	.07	.07	.13**
Djetetove opće teškoće	-.17**	.19**	.17**
<i>Kontekstualne karakteristike</i>			
Radni status	.03	.14**	.01
Broj djece	-.2**	-.03	-.16**
Zadovoljstvo brakom	.14**	-.11**	-.13**
Osobna i obiteljska iskustva s bolesti COVID-19	-.01	.05	.02
Rizici i teškoće uzokovane pandemijom bolesti COVID-19	.09*	.05	.03

Legenda: ** p<.01 , * p<.05

Spol: 1= ženski, 2= muški; Radni status: 1= zaposleni, 2= nezaposleni; Stupanj obrazovanja: 0= osnovna škola, 1= srednja škola, 2=preddiplomski studij/viša stručna sprema, 3= diplomski studij/visoka stručna sprema, 4= poslijediplomski studij

Dimenzija roditeljske podrške pokazala se negativno povezanom s dobi i spolom roditelja (više podrške daju majke), dobi djeteta, djetetovim općim poteškoćama i brojem djece, a pozitivno je korelirala s roditeljskom samoefikasnošću, zadovoljstvom brakom i rizicima i teškoćama uzrokovanim pandemijom bolesti COVID-19. *Dimenzija*

restriktivne kontrole pozitivno je korelirala s roditeljskom eksternalnošću, sa spolom djeteta (roditelji restriktivniji prema dječacima), djetetovim općim teškoćama i radnim statusom (nezaposleni roditelji su bili restriktivniji), dok je negativno korelirala s dobi roditelja, roditeljskom samoefikasnosti i zadovoljstvom brakom. *Dimenzija popustljivosti* je pozitivno korelirala s dobi roditelja, roditeljskom eksternalnosti, djetetovim općim teškoćama i djetetovim teškoćama i rizicima vezanim uz pandemiju bolesti COVID-19, a negativno je korelirala s roditeljskom samoefikasnošću, brojem djece i zadovoljstvom brakom.

Kako bismo utvrdili koliki udio roditeljskog ponašanja objašnjavaju pojedinačni prediktori nakon što kontroliramo doprinos ostalih prediktora, proveli smo tri regresijske analize u kojima su kriterijske varijable bile 3 dimenzije roditeljskog ponašanja (roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost). U Tablici 4 vidimo rezultate provedenih regresijskih analiza.

Ispitani model objašnjava značajnih 29% varijance roditeljske podrške, pri čemu su ženki spol roditelja, veća samoefikasnost, manja dob djeteta i manji broj djece bili povezani s većom roditeljskom podrškom.

Što se tiče restriktivne kontrole, model je objasnio 17% njene ukupne varijance. Manja dob roditelja i roditeljska samoefikasnost, veća roditeljska eksternalnost, muški spol djeteta te nezaposleni radni status roditelja bili su povezani s većom restriktivnom kontrolom roditelja.

Nadalje, u varijabli popustljivosti je ovim modelom objašnjeno samo 12% varijance. Starija roditeljska dob, niža roditeljska samoefikasnost, veća roditeljska eksternalnost, više stresora vezanih uz djetetove opće poteškoće, manji broj djece te manje stresora povezanih s rizicima i teškoćama uzrokovanih pandemijom bolesti COVID-19 su povezani s većom popustljivošću roditelja.

Tablica 4

Rezultati regresijskih analiza na ispitivanim kriterijskim varijablama (N=538)

	Roditeljsko ponašanje		
	Roditeljska podrška	Restriktivna kontrola	Popustljivost
<i>Karakteristike roditelja</i>			
Dob roditelja	.06	-.10*	.10*
Spol roditelja	-.25**	-.04	.02
Stupanj obrazovanja	.00	-.00	-.05
Roditeljska samoefikasnost	.39**	-.24**	-.13**
Roditeljska internalnost	-.06	.06	.05
Roditeljska eksternalnost	.01	.29**	.21**
<i>Karakteristike djeteta</i>			
Spol djeteta	-.07	.12**	.00
Dob djeteta	-.15**	-.03	.00
Djetetove opće poteškoće	-.07	.09	.11*
Djetetovi rizici i teškoće vezane uz pandemiju bolesti COVID-19	.02	-.04	.06
<i>Kontekstualne karakteristike</i>			
Radni status	-.04	.10*	-.01
Broj djece	-.09*	-.02	-.18**
Zadovoljstvo brakom	.07	-.04	-.08
Osobna i obiteljska iskustva s bolesti virusa COVID-19	.00	.06	.02
Rizici i teškoće uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19	.07	-.02	-.10*
<i>R²</i>	.31	.19	.15
<i>R²_{prilagođeni}</i>	.29	.17	.12
<i>F(15, 500)</i>	14.7	8.05	5.75

Legenda: **p<.01 , *p<.05

Spol: 1= ženski, 2= muški; Radni status: 1= zaposleni, 2= nezaposleni; Stupanj obrazovanja: 0= osnovna škola, 1= srednja škola, 2=preddiplomski studij/viša stručna sprema, 3= diplomski studij/visoka stručna sprema, 4= poslijediplomski studij

RASPRAVA

Roditeljstvo i njegov utjecaj na dijete se u psihologiji već dugo proučava. Belskyjev procesni model (1984) je jedan od prvih modela koji objašnjavaju što utječe na roditeljsko ponašanje. On navodi tri izvora utjecaja na roditeljstvo: roditeljski psihološki resursi i porijeklo, karakteristike djeteta i kontekstualni izvori stresa i podrške. Cilj ovog rada bio je vidjeti kako karakteristike roditelja i djeteta te kontekstualni čimbenici iz Procesnog modela (1984) doprinose roditeljskom ponašanju u vrijeme pandemije bolesti COVID-19.

Roditeljska podrška

Roditeljska podrška podrazumijeva ponašanja prihvaćanja, bliskosti s djetetom, uvažavanja neovisnosti djeteta, korištenje objašnjenja i argumentiranja pri discipliniranju djeteta, poznavanje njegovih aktivnosti i slično. Od svih prediktora koje smo koristili u ovom istraživanju (u *Tablici 3*), dob i spol roditelja, roditeljska samoefikasnost, dob djeteta, broj djece, zadovoljstvo brakom te stresori povezani s djetetovim općim teškoćama i rizicima te teškoćama uzrokovanim pandemijom su bili značajno povezani s roditeljskom podrškom u korelacijskoj analizi. Međutim, kako bismo ispitali utjecaj pojedinačnih prediktora nakon što su svi ponovno uvršteni u regresijsku analizu, roditeljsku podršku su značajno objasnili spol roditelja i roditeljska samoefikasnost, dob djeteta i broj djece, dok su dob roditelja, djetetove opće poteškoće, rizici i teškoće uzrokovani pandemijom bolesti COVID-19 te zadovoljstvo brakom izgubili značajnost. Sve ispitivane odrednice roditeljstva su objasnile 29% roditeljske podrške..

Što se tiče hipoteze povezanosti spola roditelja i roditeljske podrške, potvrđeno je da će majke davati više podrške nego očevi. Većina istraživanja ukazuje upravo na takav rezultat, tj. da majke pokazuju veći stupanj roditeljske podrške od očeva (Kuterovac-Jagodić i Keresteš, 1997; Macuka, 2010; Vojnić Hajduk, 2005). Iako se trendovi u zadnje vrijeme mijenjaju, očevi se sve češće uključuju u roditeljstvo te se razlike u stupnju davanja podrške djetetu smanjuju (Van Holland i sur., 2018). Dobiveni rezultati

ukazuju da uloga majki ipak još uvijek dominira kada je u pitanju davanje podrške i iskazivanje topline prema djeci.

Nadalje, roditelji koji se percipiraju više samoefikasnima u ulozi roditelja daju veću podršku svojoj djeci (Keresteš i Brković, 2014; Pećnik i Tokić, 2011), što je u skladu s postavljenom hipotezom. Roditelji koji se osjećaju manje kompetentno izbjegavaju rasprave i traženje rješenja problema samo kako bi izbjegli djetetove burne reakcije te doživljavaju osjećaj bespomoćnosti. Stoga je vjerojatno da roditelji koji se osjećaju kompetentno i samoefikasno ne „bježe“ od razgovora s djetetom, već se suočavaju s njim, daju podršku i razgovaraju s njima (Pećnik i Tokić, 2011).

Dob djeteta je, kao karakteristika djeteta, također dodatno doprinijela objašnjenju navedenog ponašanja. Roditelji su pokazivali više roditeljske podrške prema manjoj školskoj djeci što je u skladu s hipotezom. U našem istraživanju, roditeljska podrška podrazumijeva ponašanja davanja topline, induktivnog rezoniranja i poznavanja djeteta i njegovih rutina (vidi *Tablicu 1*). Sva ova ponašanja su potrebija mlađoj djeci nego starijoj koja su samostalnija i sve više vremena provode u interakciji s vršnjacima. Samim time provode i manje vremena s roditeljima, tj. roditelji su manje upoznati s njihovom svakodnevicom nego kod mlađe djece (Deković i Buist, 2005).

Od kontekstualnih odrednica roditeljstva značajnim prediktorom se pokazao samo broj djece. Roditelji koji su imali manje djece pokazivali su veći stupanj roditeljske podrške, što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima koja navode kako roditelji s manjim brojem djece iskazuju više pozitivnih roditeljskih ponašanja (Borić i sur., 2011; Sočo i Keresteš, 2011). Roditelji koji imaju više djece vjerojatno imaju manje snage, energije i vremena kako bi se posvetili svakom pojedinom djetetu, dok oni s manjim brojem djece imaju više kapaciteta za iskazivanje podrške.

Varijabla koja, suprotno našoj hipotezi, nije objasnila roditeljsku podršku je obrazovanje roditelja. Međutim, ovaj rezultat možemo pripisati činjenici da veliki postotak roditelja koji su sudjelovali u istraživanju spadaju u visokoobrazovanu skupinu (oko 60%) zbog čega je ovaj rezultat najvjerojatnije bio neznačajan. Isto tako, zadovoljstvo brakom također nije statistički značajno objasnilo roditeljsku podršku što

nije u skladu s našom hipotezom. Iako je bilo istraživanja koja su ukazivala na pozitivnu povezanost ovih varijabli (Borić i sur., 2011; Marković, 2018), u našem istraživanju se ta povezanost nije pokazala značajnom kao ni u istraživanju Macuka (2010) koja je također ispitala koje odrednice utječu na roditeljstvo. Zanimljivo je da je zadovoljstvo brakom bilo značajno za roditeljsku podršku kada je ispitana samostalno, međutim, kada je uvrštena u analizu s drugim prediktorima, ta značajnost je postala statistički neznačajna. Sličan nalaz su dobili Štironja Borić i sur. (2011) kada su također ispitali socio-kontekstualne determinante roditeljstva. Iako je u njihovom istraživanju zadovoljstvo brakom ostalo značajno kada su uvršteni drugi prediktori, visina povezanosti se smanjila što ih je dovelo do zaključka kako zadovoljstvo brakom nije toliko značajan prediktor roditeljskog ponašanja kako ga je Belsky naveo.

Restriktivna kontrola

Restriktivna kontrola u URP-29 uključuje ponašanja u kojima roditelj pokušava upravljati djetetovim osjećajima, kritiziranje, izazivanje osjećaja krivnje, kažnjavanje, vikanje i slično. Kako bismo predvidjeli ponašanje restriktivne kontrole, koristili smo iste prediktore kao i za predviđanje roditeljske podrške (*Tablica 3*). Pokazalo se kako je veća restriktivna kontrola povezana s mlađom dobi roditelja, nižom roditeljskom samoefikasnosti, većom roditeljskom eksternalnosti, većim brojem stresora povezanih s djetetovim općim teškoćama, nezaposlenim radnim statusom, manjim zadovoljstvom brakom te da su roditelji pokazivali više restriktivne kontrole prema dječacima. Međutim, budući da nas zanima kako su svi ovi prediktori povezani s kriterijem kada uzmemo u obzir i njihovu međuzavisnost, koristili smo regresijsku analizu koja je dala nešto drugačije rezultate (*Tablica 4*). Značajnima su ostali svi prediktori osim stresora vezanih uz djetetove opće poteškoće i zadovoljstva brakom. Ova dva prediktora nisu značajno objasnila ponašanje restriktivne kontrole. Sve odrednice su tako objasnile 17% varijance restriktivne kontrole.

Od karakteristika roditelja najveći doprinos u objašnjenju je imao prediktor roditeljska eksternalnost, a potom samoefikasnost pa dob roditelja. Što su se roditelji procjenjivali manje samoefikasnim, to su iskazivali veći stupanj restriktivne kontrole

što je djelomično u skladu s drugim istraživanjima. Pećnik i Tokić (2011) su takve rezultate dobile samo za uzorak očeva, a ne majki. Očevi, koji su imali veći osjećaj roditeljske kompetentnosti, su iskazivali manje ponašanja tjelesnog kažnjavanja i vikanja te ukidanja privilegija i zadavanja dodatnih obaveza djetetu. Sander i sur. (2005) su pronašli povezanost samoeфикаsnosti i odgoja kod majki također, tj. majke koje su se procjenjivale samoeфикаsnijima su također imale manji stupanj stroge discipline. Naš rezultat moguće je objasniti u dva smjera: roditelji koji koriste ponašanja restriktivne kontrole vjeruju kako nisu samoeфикасни roditelji ili sebe smatraju manje samoeфикаsnima, stoga i poduzimaju ponašanja restriktivne kontrole kako bi mogli kontrolirati svoje dijete. Sličan zaključak možemo izvući i iz rezultata da roditelji koji vjeruju da mogu u maloj mjeri utjecati na ishode odgoja djeteta (viši rezultat na roditeljskoj eksternalnosti) su imali više rezultate na skali restriktivne kontrole što je u skladu s našom hipotezom. Roditeljska eksternalnost pozitivno je povezana s roditeljskom procjenom sukoba (Keresteš i sur., 2011). Moguće je da baš zbog toga što vjeruju kako oni ne mogu utjecati u značajnijoj mjeri na djecu koriste restriktivna ponašanja kako bi kontrolirali svoje dijete. Ove pretpostavke o povezanosti subskala roditeljske kontrole i restriktivne kontrole ne možemo u ovom istraživanju potvrditi, stoga je potrebno dodatno istražiti i produbiti nalaze. Nadalje, pokazalo se da mlađi roditelji, pokazuju veći stupanj restriktivne kontrole od starijih roditelja što je u skladu s istraživanjem Van Hollanda i sur. (2018) koji su također ispitivali sociodemografske korelate roditeljskog ponašanja. Mlađi roditelji vjerojatno imaju manje iskustva u odgoju zbog čega češće posežu za ponašanjima restriktivne kontrole od roditelja koji su stariji.

Od karakteristika djeteta, značajnim prediktorom se samo pokazao spol djeteta i to tako da su roditelji iskazivali veći stupanj restriktivne kontrole prema dječacima nego prema djevojčicama. Ovaj nalaz je u skladu s istraživanjima koja pokazuju kako roditelji pokazuju više psihološke kontrole (u našem istraživanju operacionalizirana kao restriktivna kontrola) prema sinovima, dok prema kćerima pokazuju bihevioralnu kontrolu (u našem istraživanju operacionalizirana kao popustljivost) (Macuka, 2010;

Vujica, 2019). Nadalje, nije pronađena povezanost restriktivne kontrole i obrazovanja roditelja što ponovno možemo objasniti velikim postotkom visokoobrazovanih roditelja u našem uzorku.

Od kontekstualnih karakteristika se pokazao značajnim radni status. Nezaposleni roditelji su pokazivali veći stupanj restriktivne kontrole od roditelja koji su bili zaposleni. Iako u istraživanjima nije pronađen ovakav nalaz (Macuka, 2010), možemo pretpostaviti da su nezaposleni roditelji češće bili kod kuće i imali više kontakta s djecom zbog čega su i češće doživljavali situacije u kojima dijete iskazuje nepoželjno ponašanje. Upravo zbog tih situacija, roditelji krenu posezati za ponašanjima restriktivne kontrole. S druge strane, roditelji koji su zaposleni nemaju toliko često takve situacije pa, kada se one i dogode, još imaju kapaciteta za drugačiji oblik reagiranja na iste.

Međutim, suprotno našim očekivanjima, zadovoljstvo brakom se nije pokazalo značajnim. Očekivali smo da će zadovoljstvo brakom biti negativno povezano s restriktivnom kontrolom, što se nije dogodilo. U prijašnjem istraživanju se pokazalo da roditelji, koji procjenjuju svoj bračni odnos konfliktnim, pokazuju veći stupanj emocionalne hladnoće prema djeci, veću neosjetljivost na djetetove potrebe (Katz i Gottman, 1996). Međutim, roditelji u ovom istraživanju su u prosjeku natprosječno zadovoljni svojim brakom ($M= 7.80$, na skali 0-10) zbog čega smo dobili neznačajne rezultate. Da su ispitanici bili heterogeniji po navedenoj dimenziji, možda bi se i dobila povezanost s restriktivnom kontrolom.

Popustljivost

Popustljivost u URP-29 je opisana kao ponašanje koje uključuje popuštanje djetetovim zahtjevima i željama. U našem istraživanju, prediktori koji su zasebno korelirali s popustljivošću su dob roditelja, roditeljska eksternalnost i samoeфикаsnost, stresori vezani uz djetetove rizike i teškoće vezane uz pandemiju bolesti COVID-19 i djetetove opće teškoće, broj djece i zadovoljstvo brakom. Međutim, nakon što smo ispitali povezanost prediktora s popustljivošću regresijskom analizom, prediktor

Djetetovi rizici i poteškoće vezani uz pandemiju bolesti COVID-19 su se pokazali neznačajnima u objašnjavanju navedenog ponašanja. Sve ispitivane odrednice roditeljstva su objasnile 12% popustljivosti.

Karakteristike roditelja koje su značajno korelirale s popustljivošću su dob roditelja, roditeljska samoefikasnost i eksternalnost. Stariji roditelji su se procjenjivali popustljivijima nego mlađi, što je u skladu s našom hipotezom. Moguće je da roditelji, s porastom broja godina i više iskustva u odgoju, vide manje „opasnosti“ u svakodnevnom životu, opušteniji su i imaju manju potrebu za kontroliranjem većeg broja faktora, čime i češće odluče popustiti zahtjevima koje djeca imaju. Nadalje, roditeljska samoefikasnost i roditeljska eksternalnost su imale jednaki smjer povezanosti kao i s restriktivnom kontrolom. To znači da roditelji, koji sebe percipiraju manje samoefikasnim i imaju veću roditeljsku eksternalnost, su popustljiviji. Sanders i Wooley (2004) su pronašli jednaku povezanost samoefikasnosti majki s popustljivim i nekonzistentnim ponašanjem kao u ovom istraživanju. To je ujedno bio i najsnažniji prediktor koji je objašnjavao popustljivost majki. Budući da je ovakav smjer pronađen i kada se gledala restriktivna kontrola kao prediktor, možemo zaključiti da ovi roditelji češće odabiru reagirati kaznom, vikanjem i sl. ili popuštanjem djetetu i njegovim prohtjevima, umjesto da odabiru ponašanja iz dimenzije roditeljske podrške (discipliniraju objašnjavanjem, poštuju djetetov izbor i sl.). Nadalje, prediktor *Djetetove opće poteškoće* je bio jedini značajni prediktor povezan s popustljivošću iz skupa karakteristika djeteta. Roditelji koji su doživljavali više stresora vezanih uz djetetove opće poteškoće su bili popustljiviji prema svojoj. Ovaj nalaz je djelomično u skladu s istraživanjem Hutchison i sur. (2016) koji su ispitivali povezanost između roditeljskog ponašanja, roditeljskog stresa i izvršnog funkcioniranja djece (*Child Executive Functioning*) s ADHD-om i autizmom. Osim što su zaključili da djeca s ADHD-om i autizmom imaju slabije izvršno funkcioniranje, rezultati njihova istraživanja su pokazali kako su upravo roditelji s djecom koja imaju slabije izvršno funkcioniranje bili popustljiviji. Isto tako, veći roditeljski stres je bio povezan s većom roditeljskom popustljivošću što je sukladno rezultatu našeg istraživanja.

Na kraju su još uvrštene kontekstualne odrednice roditeljstva od kojih su se značajnima pokazali prediktori broj djece i rizici i teškoće uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19. Broj djece se pokazao kao značajni prediktor što nije u skladu s istraživanjem Štironja Borić i sur. (2011) koji nisu dobili značajnu poveznicu ovih dviju varijabli. Roditelji koji su imali manji broj djece u našem istraživanju su bili popustljiviji od onih s većim brojem djece. Moguće je da su roditelji koji imaju više djece manje spremni popustiti im jer imaju razvijenu svijest da ako popuste jednom djetetu, da će posljedično morati popustiti i drugoj svojoj djeci što otežava njihovu ulogu roditelja. Nadalje, pokazalo se da su roditelji koji imaju manje stresora vezanih uz rizike i teškoće uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19 više popustljivi prema djeci od onih roditelja koji doživljavaju više navedenih stresora. Moguće je da su roditelji koji su doživjeli više navedenih stresora i procijenili ih više stresnima imali izražen jači strah od posljedica COVID-19 pandemije. To je posljedično moglo prouzrokovati manju popustljivost prema djeci kako bi i sebe i njih zaštitili od istih posljedica. Na kraju, zadovoljstvo brakom se ni ovdje nije pokazalo značajnim što je u skladu s nalazima Macuke (2010) da nema povezanosti između popustljivosti i zadovoljstva brakom.

Još jednu zanimljivost valja istaknuti, a to je da stresori koji su ispitani nisu pridonosili značajno objašnjenju roditeljskog ponašanja (izuzev *Djetetove opće poteškoće* te *Rizici i poteškoće uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19* pri objašnjavanju popustljivosti). Pandemija je uvelike promijenila stil života i razinu stresa u svakodnevnom životu (Jokić Begić i sur., 2020) te smo očekivali da će ispitani stresori biti u većoj mjeri povezani s ispitivanim ponašanjima roditelja. Jedno od objašnjenja su pouzdanosti subskali u upitnika. Finalna verzija Upitnika osobnih stresora vezanih uz COVID-19 pandemiju sadrži dva faktora: *Osobna i obiteljska iskustva s bolesti COVID-19 virusa* (5 čestica, $\alpha = .58$ i *Rizici i teškoće uzrokovane COVID-19 pandemijom* (8 čestica, $\alpha = .63$). Neki autori smatraju ovakve pouzdanosti subskala zadovoljavajućim za istraživačke svrhe (Taber, 2018), međutim, drugi smatraju kako je ovo nizak koeficijent te da on treba iznositi minimalno 0.7 (Novak, 2020). Nižu pouzdanost subskala možemo

pripisati činjenici da čestice ispituju širok spektar različitih stresora (boravak u bolnici, smrt članova obitelji, financijske poteškoće, manjak podrške i sl.) koji su u standardnim uvjetima življenja nepovezani. U ovom upitniku su stavljeni zajedno zbog činjenice da su prouzrokovani pandemijom bolesti COVID-19 što i dalje ne mijenja njihovu različitu narav. To pokazuje i slabi postotak (33.4%) objašnjene varijance koju ova dva faktora objašnjavaju. U budućim istraživanjima bi bilo dobro provjeriti kako svaki od navedenih stresora zasebno djeluje na roditeljska ponašanja. S druge strane, iz *Upitnika stresora vezanih za dijete* su također ekstrahirana dva faktora: *Djetetove opće teškoće* (6 čestica, $\alpha = .74$) i *Djetetovi rizici i teškoće vezani uz pandemiju bolesti COVID-19* (4 čestice, $\alpha = .76$). Ova dva faktora objašnjavaju 51.1% ukupne varijance upitnika. Pouzdanosti i postotak objašnjene varijance su zadovoljavajući s obzirom na to da se radi o novokonstruiranom upitniku. U budućim istraživanjima bi valjalo provjeriti kako sva 3 faktora dobivena u ovom upitniku te cjelokupni rezultat utječe na roditeljsko ponašanje.

Dodatan razlog zbog kojeg se nije pokazala povezanost navedenih stresora s roditeljskim ponašanjima je činjenica da je uzorak homogen po pitanju doživljaja stresora. U Tablici 2 vidimo kako je distribucija rezultata ispitivanih skala novokonstruiranih upitnika negativno asimetrična što znači da ispitanici u prosjeku nisu imali puno stresora koje smo navodili ili ih nisu percipirali intenzivnima.

Ograničenja i smjernice za buduća istraživanja

Zaključno, možemo vidjeti kako su barem jedan ili više prediktora iz skupina karakteristika roditelja, djeteta i kontekstualnih odrednica roditeljskog ponašanja sudjelovali u objašnjenju svih dimenzija roditeljskog ponašanja čime smo potvrdili našu hipotezu da će sve tri odrednice roditeljstva imati značajnih prediktora iz svog skupa koji će objašnjavati sva tri aspekta roditeljskog ponašanja.

Dimenzije doživljavanja roditeljstva, tj. roditeljska samoeфикаsnost i roditeljska eksternalnost su imale najveće povezanosti s dimenzijama roditeljskog ponašanja. Subjektivni doživljaj roditeljstva podložniji je promjeni nego neke druge determinante

roditeljstva (ličnost, spol, dob ili karakteristike djeteta) zbog čega je važno usmjeriti se na ovaj čimbenik kako bi se oblikovalo ponašanje roditelja (Čudina-Obradović i Obradović, 2002). Ovaj nalaz ukazuje na važnost edukacije roditelja, ali čak i samog školskog sustava o važnosti subjektivnog doživljaja roditelja o samom sebi, na njihov osjećaj samoefikasnosti kao roditelja te na važnost njihovih vjerovanja o tome koliko utječu na ishode roditeljstva. Prediktori koji nisu korelirali s niti jednim od ispitivanih ponašanja su obrazovanje roditelja, roditeljska internalnost, zadovoljstvo brakom i stresori vezani za djetetove rizike i teškoće vezane uz pandemiju bolesti COVID-19 i za osobna i obiteljska iskustva s bolesti COVID 19 virusa. Macuka (2010) nije dobila povezanost obrazovanja roditelja s ponašanjem roditelja, što se potvrdilo i u našem istraživanju. Međutim, kao i u njenom istraživanju, velik broj roditelja ima završenu preddiplomsku razinu (36,4%) ili diplomsku razinu (41,1%) studija. Da smo imali uzorak roditelja raznovrsnijeg stupnja obrazovanja, možda bi ishod našeg istraživanja u pogledu ovih dviju povezanosti bio drugačiji. Roditeljska internalnost, u skladu s istraživanjem Keresteš i suradnika (2011), nije se pokazala značajnom u objašnjavanju roditeljskog ponašanja. Zadovoljstvo brakom također nije bilo povezano s niti jednim roditeljskim ponašanjem što možemo pripisati činjenici da je uzorak naših roditelja bio homogen po pitanju zadovoljstva brakom (distribucija rezultata upitnika zadovoljstva brakom je bila pozitivno asimetrična). Na kraju, subskele stresora vezanih uz osobna i obiteljska iskustva s bolesti COVID 19 virusa i uz djetetove rizike i teškoće vezane uz pandemiju bolesti COVID-19 također nisu korelirala s traženim ponašanjima. Razlog tome su vjerojatno loše metrijske karakteristike same subskele ili činjenica da nismo imali roditelje jako pogođene pandemijom. Možda bi se uz trajanje pandemije i s uzorkom roditelja koji su pogođeniji, dobila značajnija povezanost s roditeljskim ponašanjima.

Nadalje, ovo istraživanje ima nedostatke. Već je objašnjen način na koji su *Upitnik osobnih stresora vezanih uz bolest COVID-19* i *Upitnik stresora vezanih uz dijete* bili obrađeni. Da smo iz upitnika ekstrahirali onoliko faktora koliko smo ih dobili faktorskom analizom, možda bi dobiveni faktori imali značajan veći udio u objašnjenju

dimenzija roditeljstva. Međutim, takvu detaljnija analizu i povezanost svih tih faktora s roditeljskim ponašanjem nije moguće napraviti u okviru ovog diplomskog rada. Stoga preporučujemo iznova preispitati navedene instrumente. Također, naše istraživanje je provedeno online putem, što znači da su istraživanju mogli pristupiti samo oni ispitanici koji su imali pristup internetu te se koriste društvenim mrežama. Na ovaj način smo imali pristran uzorak roditelja jer nismo imali pristup roditeljima koji se ne nalaze na društvenim mrežama ili nemaju pristup internetu. Tako smo dobili uzorak roditelja koji je iznadprosječnog obrazovanja. Samo je 38,7% ispitanika završilo osnovnu ili srednju školu, dok su ostali završili minimalno preddiplomsku razinu obrazovanja čime je uzorak većinski visokoobrazovan. Također, vidimo da su naši ispitanici velikim dijelom bili zaposleni (samo 79 ispitanika od njih 538 nisu bili zaposleni), imali natprosječne rezultate na skali zadovoljstva brakom te su veći dio uzorka sačinjavale majke (81,8%). Moguće je da bi rezultati bili drugačiji da smo skupili heterogeniji, a samim time i reprezentativniji uzorak do kojeg nam je, u okolnostima pandemije, bilo teže doći. Isto tako, naše istraživanje temelji se na samoprocjenama roditelja koji su subjektivni te su podložni davanju socijalno poželjnih odgovora. Zbog toga su navedeni rezultati više subjektivne procjene ponašanja roditelja, nego objektivne mjere zbog čega je preporuka u idućim istraživanjima isto tako ispitati percepciju i djece i roditelja o roditeljskom ponašanju kako bi vidjeli malo objektivniju situaciju. Isto tako bi bilo poželjno koristiti različite mjere zadovoljstva brakom i roditeljstva, bilo opažanja ili izvještaje drugih ljudi koji su upoznati sa životom osobe koja se procjenjuje.

Doprinos istraživanja

Provedeno istraživanje može doprinijeti spoznajama iz područja roditeljstva, osobito u kriznim situacijama. Naime, COVID-19 je nova bolest s kojom se cijeli svijet suočava. Sve je više istraživanja na tu temu, ali rijetko se koja odnose upravo na ponašajne aspekte roditeljstva. Ovo istraživanje je jedno od prvih na našim područjima koje je ispitalo kako je situacija pandemije povezana s ponašanjem roditelja prema školskoj djeci. Isto tako, ispitanici su i konstruirani novi upitnici koji se mogu dodatno koristiti na širem i raznovrsnijem uzorku, kako bismo vidjeli s kakvim se stresorima

susreću roditelji u ovoj novoj svakodnevici. Nalazi ovog upitnika mogu ukazati i na potrebe za budućim intervencijama na roditeljima, kako bi im se olakšalo svakodnevno funkcioniranje i suočavanje sa stresorima. Isto tako, pozitivna strana ovog istraživanja je što smo uključili mnogo varijabli, kako bi objasnili dimenzije roditeljskog ponašanja te ispitali koji ih čimbenici određuju. Otvorilo je mnoga pitanja koja se mogu ispitivati u budućim istraživanjima. Iako se roditeljstvo mnogo istražuje, u ovom istraživanju smo koristili prediktore koji nisu tako učestali, poput roditeljske ekternalnosti i samoeфикаsnosti. Oni su se pokazali izrazito značajnima te nalazi ukazuju na važnost edukacije roditelja o doživljaju roditeljstva, njihovoj ekternalnosti te rada na istim budućim da se navedeni konstrukti mogu edukacijama mijenjati.

ZAKLJUČAK

U ovom istraživanju istražili smo važnost odrednice roditeljskog ponašanja u vrijeme pandemije bolesti COVID-19 po uzoru na Belskyjev procesni model.

Dobiveni rezultati pokazuju da su u objašnjenju roditeljskog ponašanja bile zastupljene sve skupine odrednica roditeljstva koje je u svom modelu predložio Belsky, odnosno iz svake od tih skupina postojao je barem jedan prediktor koji je bio značajan prediktor roditeljskog ponašanja. Veću roditeljsku podršku predviđaju ženski spol roditelja, veća roditeljska samoeфикаsnost, manja dob djeteta te manji broj djece. Veću restriktivnu kontrolu predviđaju manja dob roditelja i njihova manja samoeфикаsnost i veća ekternalnost, muški spol djeteta i nezaposlenost. Na kraju, veću popustljivost predviđaju viša dob roditelja i njihova veća ekternalnost i manja samoeфикаsnost, veći broj stresora povezanih s djetetovim općim teškoćama, manji broj djece i manji broj stresora vezanih uz rizike i teškoće uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19. Obrazovanje roditelja i njihovo zadovoljstvo brakom nisu pridonijeli objašnjenju njihova roditeljskog ponašanja u kontekstu preostalih prediktora. Rezultati ovog istraživanja sugeriraju kako kontekst pandemije može biti povezan s roditeljstvom te kako je važno roditeljima pružati podršku kako bi osigurali kvalitetne oblike roditeljskog ponašanja.

REFERENCE

- Albanese, A. M., Russo, G. R. i Geller, P. A. (2019). The role of parental self-efficacy in parent and child well-being: A systematic review of associated outcomes. *Child: care, health and development*, 45(3), 333–363. <https://doi.org/10.1111/cch.12661>
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V. i Pastorelli, C. (2001). Self-efficacy beliefs as shapers of children's aspirations and career trajectories. *Child development*, 72(1), 187–206. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00273>
- Bandura, A., Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Regalia, C. i Scabini, E. (2011). Impact of family efficacy beliefs on quality of family functioning and satisfaction with family life. *Applied Psychology*, 60(3), 421-448.
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child development*, 67(6), 3296-3319. <https://doi:10.2307/1131780>
- Belsky, J. (1984). The Determinants of Parenting: A Process Model. *Child Development*, 55(1), 83-96. <https://doi.org/10.2307/1129836>
- Borić, A. Š., Roščić, S., Sedmak, M., Šepčević, A. i Keresteš, G. (2011). Social-contextual determinants of parental behaviour of preschool children's mothers and fathers. *Croatian Journal of Education*, 13(3), 25-55.
- Brown, S. M., Doom, J. R., Lechuga-Peña, S., Watamura, S. E. i Koppels, T. (2020). Stress and parenting during the global COVID-19 pandemic. *Child abuse i neglect*, 110, 104699. <https://doi:10.1016/j.chiabu.2020.104699>
- Ceci, S. J. (2006). Urie Bronfenbrenner (1917-2005). *American Psychologist*, 61(2), 173–174. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.61.2.173>
- Chumakov, M. i Chumakova, D. (2019). Parents' personality, marriage satisfaction, stress, and punishment of children in the family. *Behavioral Sciences*, 9(12), 153.
- Coleman, P. K., i Karraker, K. H. (2000). Parenting self-efficacy among mothers of school-age children: Conceptualization, measurement, and correlates. *Family relations*, 49(1), 13-24. <https://doi:10.1111/j.1741-3729.2000.00013.x>
- Deković, M. i Buist, K. L. (2005). Multiple perspectives within the family: Family relationship patterns. *Journal of Family Issues*, 26(4), 467-490.
- Denita, T. i Indira, F. (2013). Razlike u percepciji roditeljskog ponašanja s obzirom na spol roditelja i spol adolescenta. *Godisnjak za psihologiju*, 10(12), 3-3.

- Eltanamy, H., Leijten, P., Jak, S. i Overbeek, G. (2021). Parenting in times of war: A meta-analysis and qualitative synthesis of war exposure, parenting, and child adjustment. *Trauma, Violence, i Abuse*, 22(1), 147-160.
- Grych, J. H. (2002). Marital relationships and parenting. *Handbook of Parenting*, 2, 203-226.
- Obradović, J. i Čudina-Obradović, M. (1998). Bračna kvaliteta: poimanje, uzroci i posljedice. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 7(4-5 (36-37)), 659-682.
- Härkönen, U. (2007). The Bronfenbrenner ecological systems theory of human development. W: Scientific Articles of V International Conference Person. *Color. Nature. Music*.
- Holden, G. W. (2019). *Parenting: A dynamic perspective*. Sage Publications.
- Hrvatski zavod za zapošljavanje (2021, 10. Ožujka) *Statistika*. <https://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?Tipizvjestaja=1>
- Hutchison, L., Feder, M., Abar, B. *et al.* Relations between Parenting Stress, Parenting Style, and Child Executive Functioning for Children with ADHD or Autism. *J Child Fam Stud* 25, 3644–3656 (2016). <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0518-2>
- Katz, L. F. i Gottman, J. M. (1996). Spillover effects of marital conflict: In search of parenting and coparenting mechanisms. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 1996(74), 57-76.
- Keresteš, G. (2001). Spol roditelja te dob i spol djeteta kao odrednice roditeljskog ponašanja. *Suvremena psihologija*, 4 (1-2), 7-24.
- Keresteš, G. (2020). Kako su roditelji? Rezultati istraživanja roditeljstva za vrijeme pandemije COVID-19 u Hrvatskoj. *Kako smo? Život u hrvatskoj u doba korone*. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. 20-24. https://www.researchgate.net/publication/358043318_Kako_smo_-_Rezultati_drugog_vala_istrazivanja_jesen_2020
- Keresteš, G. i Brković, I. (2014). Istraživanja doživljaja roditeljstva. U A. Brajša-Žganec, J. Lopižić, Z. Penezić (Ur.), *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva* (str. 69-97). Jastrebarsko: Naklada Slap
- Keresteš, G., Brković, I. i Kuterovac Jagodić, G. (2011). Doživljaj kompetentnosti u roditeljskoj ulozi i sukobi između roditelja i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 14 (1), 17-34. <https://hrcak.srce.hr/83104>

- Keresteš, G., Brković, I., Kuterovac Jagodić, G. i Greblo, Z. (2012). Razvoj i validacija Upitnika roditeljskog ponašanja. *Suvremena psihologija*, 15 (1), 23-41. <https://hrcak.srce.hr/84655>
- Kim, H. Y. (2013). Statistical notes for clinical researchers: assessing normal distribution (2) using skewness and kurtosis. *Restorative dentistry i endodontics*, 38(1), 52-54. <https://doi.org/10.5395/rde.2013.38.1.52>
- King, M. E. (2016). *Marital Satisfaction*. *Encyclopedia of Family Studies*, 1–2. doi:10.1002/9781119085621.wbefs05
- Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji-kontekst razvoja djeteta*. Naklada Slap.
- Klarin, M., i Đerđa, V. (2014). Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Annual of Social Work*, 21(2), 243–262. doi:10.3935/ljsr.v21i2.17
- Kline, T. (2005). *Psychological testing: A practical approach to design and evaluation*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Kuterovac Jagodić, G. (2015). Parenting in the Challenging Circumstances of Croatian Post-War Society. In K. Lacković-Grgin i Z. Penezić (Eds.), *Parenthood and Parenting in Croatia: A Developmental and Socio-Cultural Perspective* (pp.201-241). New York, N.Y.: Nova Science Publishers. <https://novapublishers.com/shop/parenthood-and-parenting-in-croatia-a-developmental-and-socio-cultural-perspective/>
- Lacković-Grgin, K. i Grgin, T. (1996). Ličnost u procesu stresa. *Radovi, Razdio filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije*, 35, 69-95.
- Leivent, S. A. (2007). Parenting beliefs as predictors of maternal involvement in children's early education: A comparison of Japanese and United States mothers. Berkeley: University of California.
- Lemmons, B. P. (2017). Exploring the multiple determinants of father involvement among non-resident African American fathers: A mixed methods approach. *Children and Youth Services Review*, 125
- Litovsky, V. G. i Dusek, J. B. (1985). *Perceptions of child rearing and self-concept development during the early adolescent years*. *Journal of youth and adolescence*, 14(5), 373–387. <https://doi.org/10.1007/BF02138833>
- Macuka, I. (2010). Osobne i kontekstualne odrednice roditeljskog ponašanja. *Suvremena psihologija*, 13 (1), 63-80. <https://hrcak.srce.hr/83007>
- Martin, C. A. i Colbert, K. K. (1997). *Parenting : a lifespan perspective*. Mcgraw-Hill.

- Montgomery, B. S. (2008). Affect, self-efficacy and responsive caregiving in mothers: A model of infant care. Doktorska disertacija. Illinois: Northern Illinois University.
- Novak, J. (2020). *Pouzdanost mjerenja u psihologiji: Razvoj metode, zaluđenost Cronbachovim alfa koeficijentom i preporuke za ispravnu procjenu pouzdanosti*. Psihologijske teme, 29 (2), 427-457. <https://doi.org/10.31820/pt.29.2.11>
- Pedro, M. F., Ribeiro, T. i Shelton, K. H. (2012). *Marital satisfaction and partners' parenting practices: The mediating role of coparenting behavior*. *Journal of Family Psychology*, 26(4), 509–522. <https://doi.org/10.1037/a0029121>
- Pećnik, N. i Tokić, A. (2011). *Roditelji i djeca na pragu adolescencije: pogled iz tri kuta, izazovi i podrška*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N. (2006). Bračni status, financijske poteškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka. *Društvena istraživanja*, 15 (6 (86)), 961-985. <https://hrcak.srce.hr/18343>
- Reić Ercegovac, I., Ljubetić, M. i Pericic, M. (2013). *Maternal self-competence and mother-child interaction*. *Hellenic Journal of Psychology*, Vol. 10 (2013), pp. 102-119.
- Repišti, S. (2020). Polne razlike u neuroticizmu i psihoticizmu s refleksijom na psihopatologiju. *Psihijatrija*, 2 (1), 20- 37
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological monographs: General and applied*, 80(1). <https://doi.org/10.1037/h0092976>
- Sanders, M. R., i Woolley, M. L. (2005). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: Implications for parent training. *Child: care, health and development*, 31(1), 65-73. <http://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2005.00487.x>
- Sočo, M. i Keresteš, G. (2011). Roditeljsko ponašanje zaposlenih roditelja: povezanost s objektivnim obilježjima posla i subjektivnim doživljajem odnosa roditeljske i radne uloge. *Društvena istraživanja*, 20 (3 (113)), 647-669. <https://doi.org/10.5559/di.20.3.03>
- Borić, A. Š., Roščić, S., Sedmak, M., Šepčević, A., i Keresteš, G. (2011). Social-contextual determinants of parental behaviour of preschool children's mothers and fathers. *Croatian Journal of Education-Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 13(3).

- Taber, K. S. (2018). The use of Cronbach's alpha when developing and reporting research instruments in science education. *Research in science education*, 48(6), 1273-1296. <https://doi:10.1007/s11165-016-9602-2>
- Taylor, S. (2006). *An investigation of the relationship between Black single mothers' myth/stereotype acceptance, parental self efficacy, and childrearing practices*. Boston College.
- Van Holland De Graaf, J., Hoogenboom, M., De Roos, S., i Bucx, F. (2018). Socio-demographic correlates of fathers' and mothers' parenting behaviors. *Journal of Child and Family Studies*, 27(7), 2315-2327. <https://doi:10.1007/s10826-018-1059-7>
- Vojnić Hajduk, I. (2005). *Povezanost dimenzija roditeljskog ponašanja, sociodemografskih varijabli i lokusa kontrole adolescenata*. [Neobjavljeni diplomski rad]. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Vujica, P. (2019). *Odnos roditeljskog ponašanja, perfekcionizma, samopoštovanja i psihološke dobrobiti adolescenta*. [Neobjavljeni diplomski rad]. Odsjek za psihologiju Hrvatskih studija u Zagrebu.
- Wong, J. Y. H., Wai, A. K. C., Wang, M. P., Lee, J. J., Li, M., Kwok, J. Y. Y., ... i Choi, A. W. M. (2021). Impact of COVID-19 on child maltreatment: Income instability and parenting issues. *International journal of environmental research and public health*, 18(4), 1501. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041501>
- Yamaoka, Y., Hosozawa, M., Sampei, M., Sawada, N., Okubo, Y., Tanaka, K., ... i Morisaki, N. (2021). Abusive and positive parenting behavior in Japan during the COVID-19 pandemic under the state of emergency. *Child abuse i neglect*, 120, 105212. <https://doi:10.1016/j.chiabu.2021.105212>

PRILOZI

Prilog 1

Prikaz postotka objašnjene varijance, ekstrahiranih i rotiranih faktora dobivenih faktorskom analizom na izvornom Upitniku osobnih stresora vezanih uz bolest COVID-19

Ukupna objašnjena varijanca								
Komponente				Zbroj ekstrahiranih kvadratnih opterećenja		Zbroj rotiranih kvadratnih opterećenja		
	%	Kumulativni %	KK*	%	Kumulativni %	KK*	%	Kumulativni %
	objašnjene varijance			objašnjene varijance			objašnjene varijance	
1	18.107	18.107	2.716	18.107	18.107	1.76	11.734	11.734
2	11.571	29.678	1.736	11.571	29.678	1.748	11.652	23.387
3	10.562	40.241	1.584	10.562	40.241	1.737	11.578	34.964
4	7.925	48.166	1.189	7.925	48.166	1.569	10.459	45.423
5	7.392	55.557	1.109	7.392	55.557	1.52	10.134	55.557
6	6.131	61.688						
7	5.832	67.521						
8	5.233	72.753						
9	5.044	77.797						
10	4.475	82.272						
11	4.325	86.597						
12	3.998	90.594						
13	3.639	94.233						
14	3.042	97.275						
15	2.725	100						

Metoda ekstrakcije: Analiza glavnih komponenata

*karakteristični korijen

Prilog 2

Prikaz Scree testa dobivenog faktorskom analizom na izvornom Upitniku osobnih stresora vezanih uz bolest COVID-19



Prilog 3

Prikaz komunaliteta pojedinih čestica Upitnika osobnih stresora vezanih uz bolest COVID-19 za svaki faktor kad je ekstrahiran Varimax rotacijom na 2 faktora te prikaz unutarnjih koeficijena pouzdanosti za navedene fakore.

	Faktori	
	1	2
1. Bio/la sam COVID-19 pozitivan i/ili imao blage simptome te bolesti.		0.61
2. Imala/imao sam COVID-19 i zbog toga boravila/o u bolnici.		0.59
3. Ubrajam se u skupinu rizičnu za obolijevanje od COVID -19 bolesti.	0.28	0.38
4. Radim na radnom mjestu (u hitnim službama, zdravstvo, trgovina) gdje sam svakodnevno u opasnost da se zarazim virusom COVID-19.	0.42	
5. Zbog pandemije imam nedovoljno čest kontakt sa starijim članovima obitelji.	0.51	
6. Teško mi je dostupna potrebna zdravstvena skrb za druga zdravstvena stanja zbog COVID-19 pandemije.	0.57	
7. Zbog COVID-19 epidemije izgubila/izgubio sam posao.	0.45	
3. Ubrajam se u skupinu rizičnu za obolijevanje od COVID -19 bolesti.	0.35	
9. Član moje obitelji bio je COVID-19 pozitivan i imao blage simptome.		0.63
10. Član moje obitelji imao je COVID-19 i boravio u bolnici.		0.68
11. Član moje obitelji umro je od COVID-19.		0.52
12. Član moje obitelji radi na radnom mjestu (u hitnim službama, zdravstvo, trgovina) gdje je svakodnevno u opasnosti da se zarazi COVID-19.	0.48	
13. Naš obiteljski dom teže je oštećen u potresu tijekom COVID-19 epidemije.	0.29	
14. Pandemija je mojoj obitelji uzrokovala ili pogoršala financijske teškoće.	0.67	
15. Pandemija je članu ili članovima moje obitelji uzrokovala psihičke teškoće.	0.57	
Koeficijent pouzdanosti	0.63*	.57(.58**)

* U izračunati koeficijent pouzdanosti su izbačene čestice 8 i 13

** U izračunati koeficijent pouzdanosti nije uključena čestica 3

1 - Rizici i teškoće uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19

2 - Osobna i obiteljska iskustva s bolesti virusa COVID-19

Prilog 4

Prikaz komunaliteta pojedinih čestica Upitnika stresora vezanih uz dijete za svaki dobiveni faktor kad je ekstrahiran varimax rotacijom na 2 faktora te prikaz unutarnjih koeficijenata pouzdanosti za navedene fakore.

	Faktori	
	1	2
1. Moje dijete se ubraja u skupinu rizičnu za obolijevanje od COVID -19 bolesti.		.93
2. Moje dijete teško podnosi mjere zaštite nametnute zbog COVID-19 epidemije.	.41	.47
3. Moje se dijete boji da će se zaraziti virusom COVID-19.	.35	.53
4. Moje dijete teško prati nastavu na daljinu koja se odvija zbog pandemije.	.65	
5. Moje dijete ima kroničnu bolest.		.92
6. Moje dijete ima teškoća u školi.	.68	
7. Moje dijete ima emocionalnih teškoća (povučeno je, sramežljivo, osjetljivo).	.67	
8. Moje dijete ima problema u ponašanju (prkosno je, agresivno)	.67	
9. Moje dijete ima problema u spavanju.	.57	
10. Moje dijete ima psihosomatskih tegoba (glavoblje, truhoboljei sl.)	.65	
Koeficijenti pouzdanosti	0.74*	.76

* U izračunati koeficijent pouzdanosti nisu uvrštene čestice 2 i 3

1 - Djetetove opće poteškoće

2 - Djetetovi rizici i teškoće vezani uz pandemiju bolesti COVID-19